

Telšių r. savivaldybės 2023 metų visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaita

IVADAS

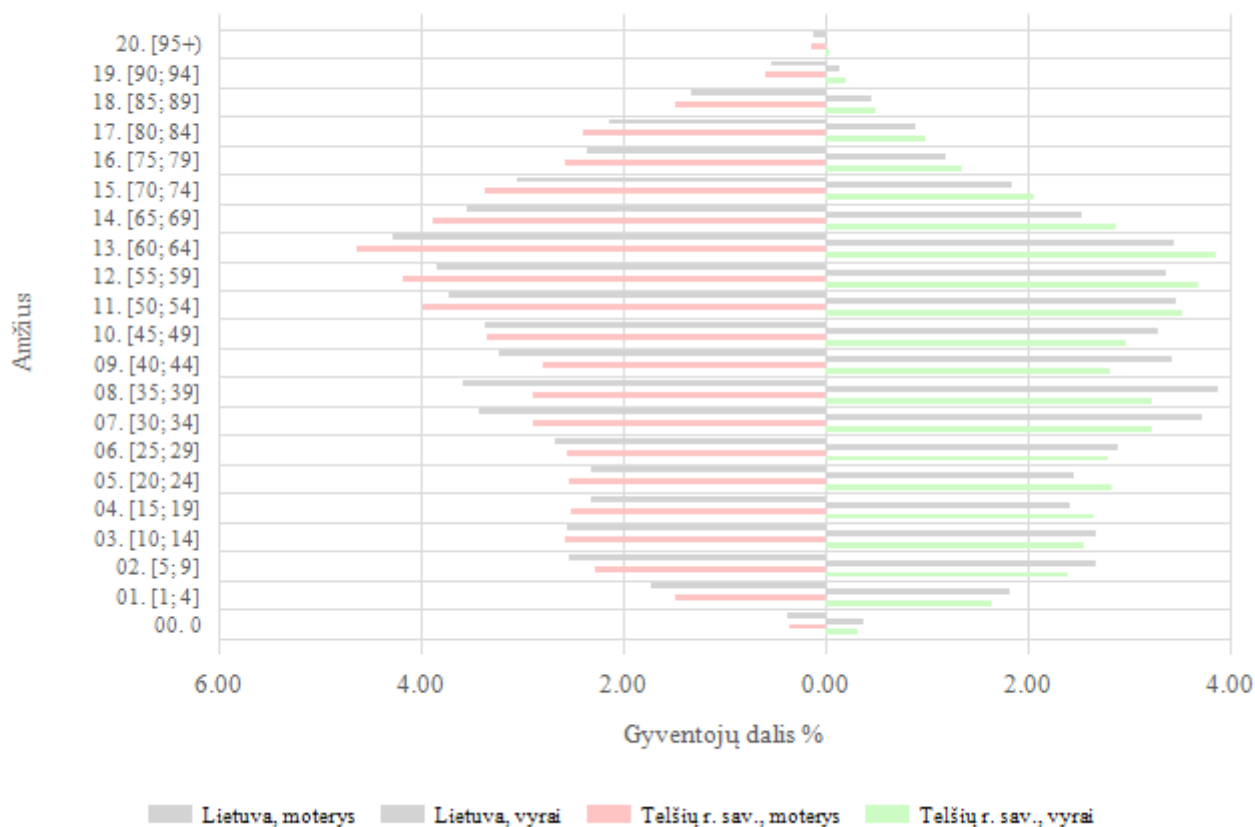
Visuomenės sveikatos stebėseną Telšių r. savivaldybėje vykdoma remiantis Bendraisiais savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. V-488 „Dėl Bendrųjų savivaldybių visuomenės sveikatos stebėsenos nuostatų patvirtinimo“. Pateikiami rodikliai atspindi kaip įgyvendinami Lietuvos sveikatos 2014–2025 m. strategijos (LSS) tikslai ir jų uždaviniai. Visuomenės sveikatos stebėsenos savivaldybėje tikslas – nuolat rinkti, analizuoti ir interpretuoti visuomenės sveikatą apibūdinančius rodiklius bei tinkamai informuoti savivaldybės politikus, siekiant efektyvaus valstybinių (valstybės perduotų savivaldybėms) bei savarankiškų visuomenės sveikatos priežiūros funkcijų įgyvendinimo savivaldybės teritorijoje. Savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos ataskaitos tikslas – pateikti pagrindinius savivaldybės gyventojų sveikatą atspindinčius rodiklius, jų dinamiką ir jų pagrindu pateikti rekomendacijas bei prioritетines kryptis savivaldybės plėtros plano siekiniams, strateginio veiklos plano priemonėms. Ataskaita parengta naudojantis viešai prieinamais sveikatos statistikos duomenų šaltiniais:

- Lietuvos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalu;
- Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema sveikstat.hi.lt

DEMOGRAFINĖ SITUACIJA

2023 metų pradžioje Telšių rajone gyveno 39 141 gyventojai, tai 297 gyventojais mažiau nei 2022 m. 2024 m. Telšių rajono savivaldybėje užfiksuota 38 844 nuolatinių gyventojų. Moterys sudarė 53,4 proc. visų rajono gyventojų, vyrai – 46,6 proc. visų rajono gyventojų. 2024 m. pradžioje 1000-čiui Telšių r. vyrų teko 1146 moterys (2023 m. 1150). Miesto gyventojai sudarė 58,87 proc. visų rajono gyventojų, kaimo – 41,13 proc. visų rajono gyventojų. Analizuojant 2023 m. duomenis, galima konstatuoti, jog 2023 m. pradžioje Telšių r. didžiausią gyventojų dalį sudarė 60-64 metų, 55-59 metų ir 50-54 metų amžiaus asmenys (1 pav.).

Amžiaus profilis, 2023

1 pav. Telšių r. savivaldybės demografinis medis

2023 m. Telšių rajono savivaldybėje natūralus gyventojų prieaugis buvo -7,5 1000-čiui gyventojų. Tai rodo, jog savivaldybėje buvo registruojamas didesnis mirtingumas nei gimstamumas. 2023 m. gimstamumo rodiklis, palyginti su 2022 m., padidėjo maždaug 6 procentais, mirtingumo rodiklis per atitinkamą laikotarpį sumažėjo maždaug 15 procentų. Gimstamumo rodikliai Telšių rajone yra žemesni nei šalies vidurkis, o mirtingumas – aukštesnis. Tai rodo natūralų gyventojų skaičiaus mažėjimą.

Telšių rajono savivaldybėje 2023 m. buvo registruota 593 mirtys, iš jų 294 moterys ir 299 vyrai. Telšių rajono savivaldybėje 2023 m. daugiausia mirčių atvejų buvo užregistruota dėl kraujotakos sistemos ligų (297 mirties atvejai), dėl išeminės širdies ligų (206 mirties atvejai) ir dėl piktybinių navikų (128 mirties atvejai).

Socioekonominė situacija savivaldybėje.

Telšių rajono savivaldybės socioekonominė situacija yra kompleksinė ir priklauso nuo įvairių faktorių, tokių kaip darbo rinkos būklė, ekonominės veiklos struktūra, infrastruktūros vystymas, socialinės paslaugos bei gyvenimo kokybė. Telšių rajono savivaldybėje ilgalaikis nedarbo lygis 2023 m. buvo mažesnis nei Lietuvoje (Telšių r. 1,3 proc., Lietuvoje 1,7 proc.). Lyginant su praėjusiais metais ilgalaikių bedarbių rajone mažėjo (nuo 569 iki 310). Per pastaruosius 3 metus augo mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą mokyklose skaičius (2020 m. 223,4/1000 vaikų, 2021 m. 304,6/1000 vaikų, 2022 m. 343,9/1000 vaikų, 2023 m. 341,2/1000 gyv.), tačiau rodiklio reikšmė yra geresnė už Lietuvos vidurkį. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius Telšių rajono savivaldybėje mažėjo, bet išlieka aukštesnis nei Lietuvos vidurkis, (2020 m. Telšių r. 30,7/1000 gyv., Lietuvoje 20,1/1000 gyv., 2021 m. Telšių r. 35,7/1000 gyv., Lietuvoje 23,7/1000 gyv., 2022 m. Telšių r. 22,7/1000 gyv., Lietuvoje 22,8/1000 gyv., 2023 m. 25,1/1000 gyv., Lietuvoje 23,9/1000 gyv.). Jaunų žmonių skaičius rajone yra mažas, todėl mažėja darbo jėgos ir vartotojų skaičius. Tai gali turėti ilgalaikių pasekmių tiek ekonomikai, tiek socialinei apsaugai, nes senyvo amžiaus žmonių skaičiaus augimas reiškia didesnę poreikį sveikatos ir socialinėms paslaugoms.

Sveikata savivaldybėje

2023 m. Telšių rajone didžiausias sergamumas buvo kraujotakos sistemos (368,74 atv./1 000 gyv.), kvėpavimo sistemos (321,93 atv./1 000 gyv.), virškinimo sistemos (334,32 atv./ 1 000 gyv.), jungiamojo audinio ir raumenų bei skeleto (316,37 atv./1 000 gyv.), endokrininės sistemos (312,75 atv./1 000 gyv.), lyties ir šlapimo sistemos (230,07 atv./ 1 00 gyv.), nervų sistemos (206,14 atv./ 1 000 gyv.), psichikos ir elgesio sistemos (187,29 atv./1 000 gyv.) sutrikimai. Visi šie, išskyrus kvėpavimo sistemos sutrikimus, rodikliai buvo aukštesni už Lietuvos vidurkius. Augo sergamumas II tipo cukriniu diabetu (Telšių r. – 56,37/1 000 gyv., Lietuvos – 56,22/1 000 gyv.), bet išliko artimas šalies vidurkiui. Nors sergamumas tuberkulioze mažėjo, bet išliko aukštesnis už šalies vidurkį. Taip pat didesni rodikliai yra asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais (Telšių r. – 91,4/10 000 gyv., Lietuvos – 65,7/10 000 gyv.).

Asmenų, žuvusių ar sunkiai sužalotų darbe Telšių rajone, rodiklis (2,9/10 000 gyventojų) ir tai yra prasčiausias rodiklis lyginant su Lietuvos vidurkiu (Lietuvoje 0,9/10 000 gyventojų). Traumų dėl nukritimų 65+ m. amžiaus grupėje sk. 10 000 gyv. buvo aukštesnis nei Lietuvos vidurkis (Telšių r. – 152,0/10 000 gyv., Lietuvoje – 134,5/10 000 gyv.).

Dalyvavimas krūties vėžio, gimdos kaklelio, storosios žarnos vėžio programose buvo didesnis už Lietuvos vidurkį. Vaikų (6–14 m.), dalyvavusių dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje, dalyvavimas didėjo bet išliko žemesnis už Lietuvos vidurkį (Telšių r. 8,0 proc., Lietuvoje 11,6 proc., 2022 m. Telšių r. 6,7 proc., Lietuvos – 11,2 proc.). Taip pat gerėjo vaikų skiepavimo apimtys (proc.) ir buvo aukštesni už Lietuvos vidurkius.

2023 METŲ TELŠIŲ R. SVEIKATOS IR SU SVEIKATA SUSIJUSIŲ RODIKLIŲ PROFILIS

Rodiklio pavadinimas	Savivaldybės reikšmės					Lietuvos reikšmės				
	Tend.	Rod.	Kiekis	3 metų vidurkis	Sant.	Rod.	Blog.	Sritis	Ger.	
Strateginis tikslas										
Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė, kai amžius 0 (HI skaičiavimai)	➡	75.6	76	74.3	0.98	77.5	71.1		80.5	
Išvengiamas mirtingumas, proc. – pagal jungtinį EBPO ir Eurostato sąrašą	➡	81.5	207	73.1	1.06	76.7	86.9		69.4	
1 tikslas. Sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį										
1.1. Sumažinti skurdo lygį ir nedarbą										
Savižudybių sk. (X60-X84) 100 000 gyv.	➡	28.2	11	25.4	1.44	19.6	74.0		0.0	
SMR nuo tyčinio savęs žalojimo (X60-X84) 100 000 gyv.	➡	26.9	11	24.3	1.43	18.8	71.2		0.0	
Bandymų žudyti skaičius (X60–X64, X66–X84) 100 000 gyventojų	⬆	35.9	14	29.6	0.80	44.6	89.8		9.9	
Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksl.	⬇	72.6	256	79.7	1.32	55.2	192.6		30.1	
Ilgalaikio nedarbo lygis, darbo jėgos %	⬇	1.3	310	2.8	0.76	1.7	4.1		0.3	
Gyv. skaičiaus pokytis 1000 gyv.	⬇	-7.5	-291	-11.6	-0.75	10.0	-25.4		55.5	
1.2. Sumažinti socialinę ekonominę gyventojų diferenciaciją šalies ir bendruomenių lygmeniu										
Mirt. nuo išorinių priežasčių (V00-Y98) 100 000 gyv.	➡	100.0	39	102.4	1.27	78.7	200.3		50.1	
SMR nuo išorinių priežasčių (V00-Y98) 100 000 gyv.	➡	95.7	39	95.4	1.26	75.8	172.2		47.9	
Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą, sk. 1000 moksl.	⬆	341.2	1617	329.8	0.97	352.1	630.3		199.7	
Socialinės pašalpos gavėjų sk. 1000 gyv.	➡	25.1	978	24.6	1.05	23.9	79.7		4.2	
Serg. tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)	➡	28.2	11	31.3	1.31	21.6	84.4		0.0	
Sergamumas tuberkulioze (+ recidyvai) (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)	⬇	33.3	13	34.7	1.35	24.6	98.5		0.0	
2 tikslas. Sukurti sveikatai palankią fizinę darbo ir gyvenamąją aplinką										
2.1. Kurti saugias darbo ir sveikas buities sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą										
Asmenų, žuvusių ar sunkiai sužalotų darbe, sk. 10 000 gyv.	⬆	2.9	7	1.4	3.22	0.9	2.9		0.0	
Traumų dėl nukritimų (W00–W19) 65+ m. amžiaus grupėje sk. 10 000 gyv.	➡	152.0	133	131.2	1.13	134.5	200.6		77.8	
Asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, sk. 10 000 gyv.	⬆	91.4	220	89.4	1.39	65.7	116.7		46.6	
Naujai susirgusių žarnyno infekcinėmis ligomis (A00-A08)	⬇	11.8	46	13.3	0.33	35.7	92.1		0.0	

asmenų skaičius 10 000 gyv. (ULAC duom.)										
2.2. Kurti palankias sąlygas saugiai leisti laisvalaikį										
Mirt. nuo paskendimo (W65-W74) 100 000 gyv.	↑	10.3	4	11.8	3.68	2.8	28.7		0.0	
SMR nuo paskendimo (W65-W74) 100 000 gyv.	↑	10.0	4	10.9	3.70	2.7	31.4		0.0	
Mirt. nuo nukritimo (W00-W19) 100 000 gyv.	↑	12.8	5	11.0	0.88	14.6	46.0		0.0	
SMR nuo nukritimo (W00-W19) 100 000 gyv.	↑	11.0	5	9.6	0.77	14.2	35.2		0.0	
2.3. Mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių										
Mirt. transporto įvykiuose (V00-V99) 100 000 gyv.	↑	10.3	4	13.5	1.66	6.2	34.6		0.0	
SMR transporto įvykiuose (V00-V99) 100 000 gyv.	↑	10.6	4	12.9	1.71	6.2	28.5		0.0	
Pėsčiųjų mirt. nuo transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyv.	→	2.6	1	1.7	2.36	1.1	13.0		0.0	
Pėsčiųjų standartizuotas mirtingumas nuo transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyv.	↑	2.8	1	1.8	2.55	1.1	10.3		0.0	
Traumų dėl transporto įvykių (V00-V99) sk. 10 000 gyv.	↓	3.6	14	5.4	0.67	5.4	9.9		0.0	
2.4. Mažinti oro, vandens ir dirvožemio užterštumą, triukšmą										
Į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kv. km	→	457.4	457	451.3	0.57	797.8	32935.2		20.0	
Viešai tiekiamo geriamojo vandens prieinamumas vartotojams (proc.)	↑	79,26	31022	78,88						
Nuotekų tvarkymo paslaugų prieinamumas vartotojams (proc.)	↑	70,76	27694	70,11						
3 tikslas. Formuoti sveiką gyvenseną ir jos kultūrą										
3.1. Sumažinti alk. gėrimų, tabako, neteisėtą narkotinių ir psich. medžiagų vartojimą ir prieinamumą										
Mirt. nuo narkotikų sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.	↓	0.0	0	0.0	0.00	3.5	14.3		0.0	
SMR nuo narkotikų sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.	↓	0.0	0	0.0	0.00	3.5	17.2		0.0	
Mirt. nuo alkoholio sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.	→	30.8	12	27.1	1.41	21.8	78.5		0.0	
SMR nuo alkoholio sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.	↑	31.2	12	26.9	1.52	20.5	70.3		0.0	
Gyv. sk., tenkantis 1 tabako licencijai	↓	140.3	38993	145.4	0.70	199.6	66.3		384.2	
Gyv. sk., tenkantis 1 alkoholio licencijai	↓	121.5	38993	129.5	0.75	162.8	34.5		325.6	
Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotikais 100 000 gyv.	↑	51.3	20	47.4	0.62	82.5	417.9		0.0	
3.2. Skatinti sveikos mitybos įpročius										
Kūdikių, žindyti išimtinai krūtimi iki 6 mėn. amžiaus, dalis (proc.)	↓	16,8		18,4	0,46	36,8	11,1		100.00	
4 tikslas. Užtikrinti kokybišką ir efektyvią sveikatos priežiūrą, orientuotą į gyventojų poreikius										
4.1. Užtikrinti sveikatos sistemos tvarumą ir kokybę, plėtojant sveikatos technologijas, kurių efektyvumas pagrįstas mokslo įrodymais										

Išvengiamų hospitalizacijų (IH) sk. 1 000 gyv.	↓	21.9	848	19.0	1.05	20.9	43.8		9.9
IH dėl cukrinio diabeto sk. (18+ m.) 1 000 gyv.	↓	2.2	73	2.3	1.16	1.9	3.7		0.8
4.2. Plėtoti sveikatos infrastruktūrą ir gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, saugą, prieinamumą ir į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą									
Slaugytojų, tenkančių vienam gydytojui, sk.	→	3.0	264	3.0	1.71	1.75	1.2		7.7
Šeimos gydytojų sk. 10 000 gyv.	→	5.8	24	5.8	0.77	7.5	1.5		11.4
Apsilankymų pas gydytojus sk. 1 gyv.	↑	9.3	364542	9.1	1.02	9.1	5.5		11.0
Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15-A19) (visi) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)	↑	7.7	3	6.8	1.93	4.0	28.7		0.0
Serg. vaistams atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys)	↑	5.1	2	5.1	1.96	2.6	24.4		0.0
Serg. ŽIV ir LPL (B20-B24, Z21, A50-A54, A56) 10 000 gyv. (ULAC duomenys)	↓	0.0	0	0.0	0.00	2.2	4.2		0.0
4.3. Pagerinti motinos ir vaiko sveikatą									
Kūdikių mirtingumas 1000 gyvų gimusių	↓	7.5	2	4.9	2.68	2.8	40.0		0.0
2 m. vaikų tymų, epideminio parotito, raudonukės (1 dozė) skiepavimo apimtys, %	→	92.7	265	88.7	1.07	86.7	50.0		100.0
1 m. vaikų difterijos, stabligės, kokliušo, poliomieliito, Haemophilus influenzae B skiepavimo apimtys (3 dozės), %	→	92.7	242	90.6	1.03	89.9	72.0		100.0
Vaikų (6-14 m.) dalis, dalyvavusi dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje, %	→	8.0	246	6.3	0.69	11.6	2.5		43.2
Vaikų (7-17 m.), neturinčių éduonies pažeistų, plombuotų ir išrautų dantų, dalis (proc.)	↑	21.7	766	22.0	0.91	23.8	4.8		33.5
Paauglių (15–17 m.) gimdymų sk. 1000 15-17 m. moterų	↓	1.8	1	0.6	1.29	1.4	14.6		0.0
4.4. Stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę									
Mirt. nuo kraujotakos sist. ligų (I00-I99) 100 000 gyv.	→	761.7	297	870.5	1.14	670.8	1235.6		383.1
SMR nuo kraujotakos sist. ligų (I00-I99) 100 000 gyv.	→	681.4	297	776.4	1.03	659.1	953.5		453.1
Mirt. nuo piktybinių navikų (C00-C96) 100 000 gyv.	→	328.3	128	313.0	1.21	271.1	450.4		195.0
SMR nuo piktybinių navikų (C00-C96) 100 000 gyv.	↓	280.0	128	266.8	1.09	256.0	394.1		210.6
Mirt. nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) 100 000 gyv.	↓	112.8	44	117.6	0.73	154.0	497.3		24.4
SMR nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) 100 000 gyv.	↓	97.1	44	102.6	0.65	150.5	432.0		15.8
Serg. II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyv.	↑	63.6	248	68.9	0.91	70.0	112.1		31.1
Tikslinės populiacijos dalis %, 2 metų bėgyje dalyvavusi krūties vėžio programoje	↑	63.4	4115	59.9	1.06	59.7	27.0		76.5
Tikslinės populiacijos dalis %, 3 metų bėgyje dalyvavusi gimdos kaklelio programoje	↑	65.0	5872	57.8	1.08	60.3	32.7		73.7

Tikslinės populiacijos dalis %, 2 metų bėgyje dalyvavusi storosios žarnos vėžio programoje	➡	60.7	8516	57.6	1.07	56.5	33.8		67.7
Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi ŠKL programoje	➡	41.8	3601	49.1	0.98	42.8	19.5		58.8

2 pav. 2023 Telšių r. savivaldybės sveikatos ir su sveikata susijusių rodiklių profilis

Atsižvelgiant į LSS išskeltus uždavinius tikslams pasiekti bei remiantis lentelėje pateiktomis rodiklių reikšmėmis¹, matoma, kad:

1.1. Uždavinio „**sumažinti skurdo lygį ir nedarbą**“ rodikliai savižudybių skaičius, mokyklinio amžiaus vaikų, nesilankančių mokyklose ir gyventojų skaičiaus pokytis Telšių r. savivaldybėje buvo blogesni už Lietuvos vidurkius ir pateko į prasčiausius rodiklius turinčių savivaldybių grupę. Kiti rodikliai buvo geresni už šalies vidurkius ir pateko į geriausius rodiklius turinčių savivaldybių grupę.

1.2. Uždavinio „**sumažinti socialinę ekonominę gyventojų diferenciaciją šalies ir bendruomenių lygmeniu**“ rodikliai daugeliu atvejų buvo blogesni už Lietuvos vidurkius, kurie atspindi prasčiausią situaciją, bet mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą, skaičius rodiklis buvo geresnis už šalies vidurkį ir atspindi geriausią situaciją.

2.1. Uždavinio „**kurti sveikas ir saugias darbo bei buities sąlygas, didinti prekių ir paslaugų vartotojų saugumą**“ rodiklis naujai susirgusių žarnyno infekcinėmis ligomis asmenų skaičius buvo geresnis už šalies vidurkį ir pateko į geriausią rodiklį turinčių savivaldybių grupę, tačiau kiti rodikliai buvo blogesni už Lietuvos vidurkį.

2.2. Uždavinio „**kurti sveikas ir palankias sąlygas saugiai leisti laisvalaikį**“ rodiklio mirtingumas nuo paskendimo buvo blogesni už Lietuvos vidurkį ir atspindi blogiausią situaciją, o rodiklio mirtingumas nuo nukritimo buvo geresnis už šalies vidurkį.

2.3. Uždavinio „**mažinti avaringumą ir traumų kelių eismo įvykiuose skaičių**“ rodikliai buvo blogesni už Lietuvos vidurkį ir atspindi blogiausią situaciją, išskyrus traumų dėl transporto įvykių rodiklį, kuris ženkliai geresnis už šalies vidurkį.

2.4. Uždavinio „**mažinti aplinkos užterštumą, triukšmą**“ rodiklis buvo ženkliai geresnis už Lietuvos vidurkį.

3.1. Uždavinio „**sumažinti alkoholinių gėrimų, tabako vartojimą, neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą ir prieinamumą bei azartinių lošimų, kompiuterinių žaidimų ir pan. prieinamumą**“ rodikliai buvo geresni už Lietuvos vidurkį, tačiau išsiskiria mirtingumo nuo alkoholio sąlygotų priežasčių rodiklis, kuris priklausė prasčiausią rodiklį turinčių savivaldybių grupei.

3.2. Uždavinio „**skatinti sveikos mitybos įpročius**“ rodiklis buvo daugiau nei du kartus blogesnis už šalies vidurkį.

4.1. Uždavinio „**užtikrinti sveikatos sistemos tvarumą ir kokybę, plėtojant sveikatos priežiūros technologijas, kurių efektyvumas pagrįstas mokslo įrodymais**“ rodikliai buvo blogesni už Lietuvos vidurkį.

4.2. Uždavinio „**plėtoti sveikatos infrastruktūrą ir gerinti sveikatos priežiūros paslaugų kokybę, saugą, prieinamumą ir į pacientą orientuotą sveikatos priežiūrą**“ rodikliai buvo geresni už Lietuvos vidurkius, tačiau išsiskiria sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze, kuris priklausė prasčiausių rodiklių turinčių savivaldybių grupei.

4.3. Uždavinio „**gerinti motinos ir vaiko sveikatą**“ rodikliai buvo geresni ar artimi Lietuvos vidurkiui, tačiau kūdikių mirtingumas 1 000 gyvų gimusių buvo gerokai mažesnis už Lietuvos ir atspindi blogiausią situaciją.

4.4. Uždavinio „**stiprinti lėtinių neinfekcinių ligų prevenciją ir kontrolę**“ rodikliai buvo geresni už Lietuvos vidurkius, išskyrus mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų, mirtingumas nuo piktybinių navikų ir tikslinės populiacijos dalis proc., dalyvavusi ŠKL programoje priklausė prasčiausius rodiklius turinčių savivaldybių grupei.

Remiantis lentelėje (2 pav.) pateiktais rodikliais ir įvertinus savivaldybės rodiklio santykį su Lietuvos vidurkiu, matoma, jog:

1. 19 rodiklių reikšmės yra geresnės už Lietuvos vidurkį (**žalioji zona**):

1. Bandymų žudyti skaičius (X60–X64, X66–X84) 100 000 gyventojų;
2. Ilgalaikio nedarbo lygis, darbo jėgos %;
3. Mokinių, gaunančių nemokamą maitinimą, sk. 1000 moksl.;
4. Naujai susirgusių žarnyno infekcinėmis ligomis (A00-A08) asmenų skaičius 10 000 gyv. (ULAC duom.);
5. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo nukritimo (W00-W19) 100 000 gyv.;
6. Traumų dėl transporto įvykių (V00-V99) sk. 10 000 gyv.;
7. Į atmosferą iš stacionarių taršos šaltinių išmestų teršalų kiekis, tenkantis 1 kv. km;
8. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo narkotikų sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.;
9. Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotikais 100 000 gyv.;
10. Slaugytojų, tenkančių vienam gydytojui, sk.;
11. Apsilankymų pas gydytojus sk. 1 gyv.;
12. Sergamumas ŽIV ir LPL (B20-B24, Z21, A50-A54, A56) 10 000 gyv. (ULAC duomenys);
13. 2 m. vaikų tymų, epideminio parotito, raudonukės (1 dozė) skiepijimo apimtys, %;
14. 1 m. vaikų difterijos, stabligės, kokliušo, poliomielito, Haemophilus influenzae B skiepijimo apimtys (3 dozės), %;
15. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo cerebrovaskulinių ligų (I60-I69) 100 000 gyv.;
16. Sergamumas II tipo cukriniu diabetu (E11) 10 000 gyv.;
17. Tikslinės populiacijos dalis %, 2 metų bėgyje dalyvavusi krūties vėžio programoje;
18. Tikslinės populiacijos dalis %, 3 metų bėgyje dalyvavusi gimdos kaklelio programoje;
19. Tikslinės populiacijos dalis %, 2 metų bėgyje dalyvavusi storosios žarnos vėžio programoje.

2. 26 rodiklių reikšmės yra prastesnės nei Lietuvos vidurkis (**raudonoji zona**):

1. Išvengiamas mirtingumas, proc. – pagal jungtinį EBPO ir Eurostato sąrašą;
2. Savižudybių/standartizuotas mirtingumas nuo tyčinio savęs žalojimo skaičius (X60-X84) 100 000 gyv.;
3. Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksl.;
4. Gyventojų skaičiaus pokytis 1000 gyv.;
5. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo išorinių priežasčių (V00-Y98) 100 000 gyv.;
6. Socialinės pašalpos gavėjų sk. 1000 gyv.;
7. Sergamumas tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys);
8. Sergamumas tuberkulioze (+ recidyvai) (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys);
9. Traumų dėl nukritimų (W00–W19) 65+ m. amžiaus grupėje sk. 10 000 gyv.;
10. Asmenų, pirmą kartą pripažintų neįgaliais, sk. 10 000 gyv.;
11. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo paskendimo (W65-W74) 100 000 gyv.;
12. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas transporto įvykiuose (V00-V99) 100 000 gyv.;
13. Pėsčiųjų mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo transporto įvykių (V00-V09) 100 000 gyv.;
14. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo alkoholio sąlygotų priežasčių 100 000 gyv.;
15. Gyventojų skaičius, tenkantis 1 tabako licencijai;
16. Gyventojų skaičius, tenkantis 1 alkoholio licencijai;
17. Kūdikių, žindytų išimtinai krūtimi iki 6 mėn. amžiaus, dalis (proc.);
18. Išvengiamų hospitalizacijų (IH) sk. 1 000 gyv.;
19. IH dėl cukrinio diabeto sk. (18+ m.) 1 000 gyv.;

20. Sergamumas vaistams atsparia tuberkulioze (A15-A19) 100 000 gyv. (TB registro duomenys);
21. Kūdikių mirtingumas 1000 gyvų gimusių;
22. Vaikų (6-14 m.) dalis, dalyvavusi dantų dengimo silantinėmis medžiagomis programoje, %;
23. Vaikų (7-17 m.), neturinčių ęduonies pažeistų, plombuotų ir išrautų dantų, dalis (proc.);
24. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų (I00-I99) 100 000 gyv.;
25. Mirtingumas/standartizuotas mirtingumas nuo piktybinių navikų (C00-C96) 100 000 gyv.;
26. Tikslinės populiacijos dalis %, dalyvavusi ŠKL programoje.

3. Kiti rodikliai patenka į Lietuvos vidurkį atitinkančią kvintilių grupę (**geltonoji zona**).

SAVIVALDYBĖS PRIORITETINIŲ PROBLEMŲ ANALIZĖ

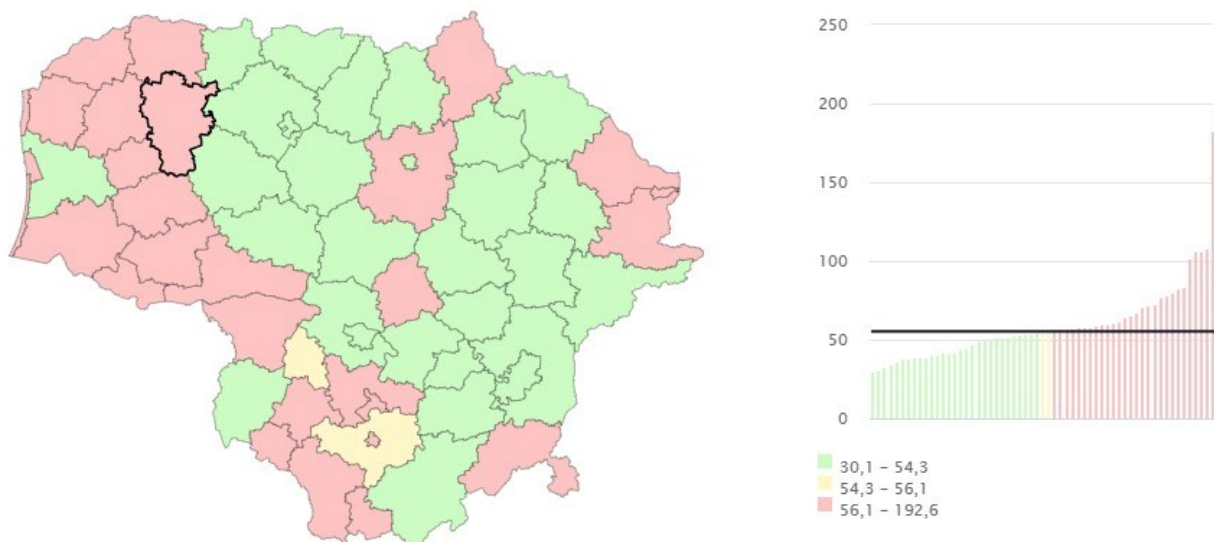
Apibendrinus 2023 m. Telšių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodiklius, atrinkti prioritetingi savivaldybės visuomenės sveikatos stebėsenos rodikliai, kurių reikšmės yra raudonoje zonoje su neigiamu metų pokyčiu.

1. Prioritetinė problema. Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksleivių.

Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose rodiklis yra vertinamas siekiant LSP tikslo „Sukurti saugesnę socialinę aplinką, mažinti sveikatos netolygumus ir socialinę atskirtį“ ir įgyvendinant uždavinį „Sumažinti skurdo lygį ir nedarbą“. Higienos instituto duomenimis, mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičiaus rodiklis 1 000 moksl. savivaldybėje. Lietuvoje visi mokyklinio amžiaus vaikai iki 16 metų privalo mokytis pagal ikimokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo programas. Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų apskaitos tvarkos aprašas nesimokantį vaiką traktuoja kaip vaiką iki 18 m., neįregistruotą Mokinių registre, kurio deklaruota gyvenamoji vieta yra vienoje iš Lietuvos savivaldybių, arba tai vaikas, kuris yra įrašytas į gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitą pagal savivaldybę, kurioje gyvena.

Stebint 2023 m. rodiklius Telšių rajono savivaldybėje, vaikų, nesimokančių mokyklose santykis lyginant su šalies vidurkiu buvo aukštesnis ir pateko į 12 blogiausių rodiklį turinčių savivaldybių sąrašą (Telšių r. 72,6/ 1 000 moksl., Lietuvoje 55,2/1 000 moksl.) (3 pav.).

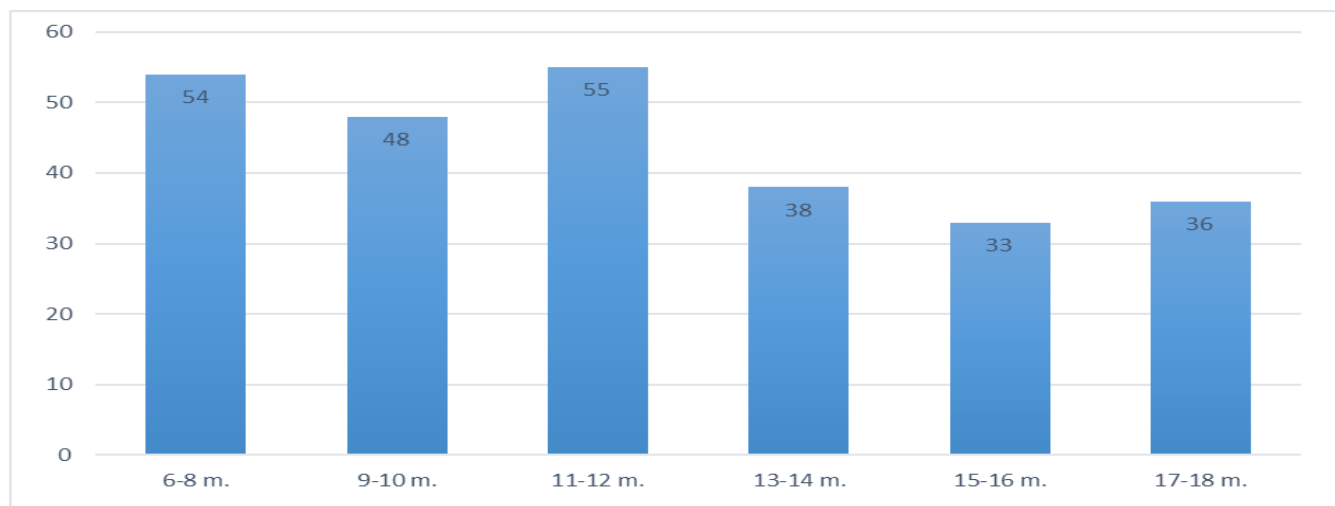
Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksl. Metai: 2023 Gini: 0.22

Savivaldybė	Absoliutus sk.	Reikšmė	Apatinis PI	Viršutinis PI
Telšių r. sav.	256	72,6	64,0	82,1

3 pav. Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksl.

Vertinant absoliučius skaičius 2023 m. mokyklos Telšių rajone nelankė 264 mokyklinio amžiaus vaikai, iš jų – 143 vaikinai ir 121 mergina. Jei paanalizuotume vaikų, nelankančių mokyklų skaičių, pagal amžiaus grupes, matytume, kad daugiausiai mokyklose nesimokančių yra 6-12 m. amžiaus vaikų. (4 pav.).

4 pav. Nesimokančių vaikų skaičius, pagal amžiaus grupes

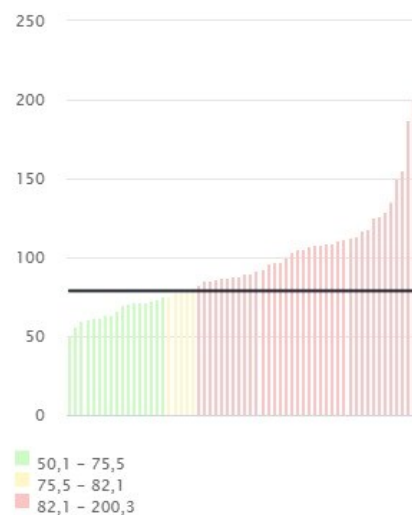
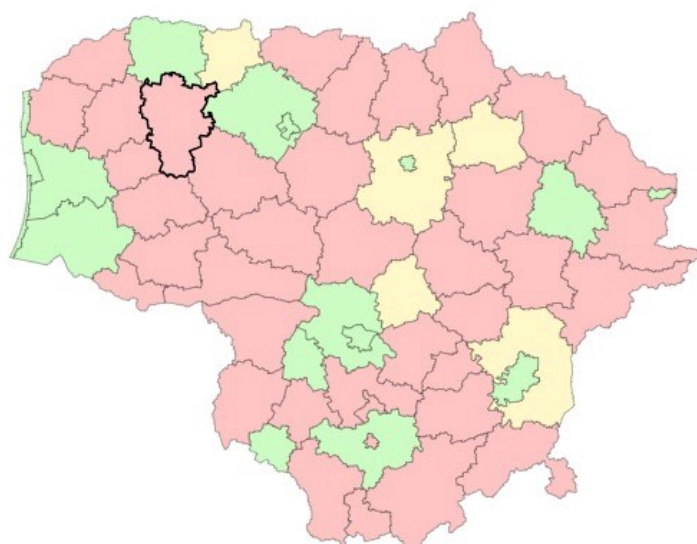
Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, problema yra kompleksinė ir gali būti susijusi su įvairiais veiksniais, įskaitant socialinius, ekonominius, kultūrinius ir švietimo sistemos aspektus. Pagrindinė nelankymo priežastis – išvykimas iš šalies. Kita priežastis – kai kurios šeimos neturi pakankamo išsilavinimo arba suvokimo apie švietimo svarbą todėl toks požiūris gali lemti, kad vaikai nesulaukia pakankamos paskatos ir palaikymo iš savo tėvų siekti išsilavinimo. Kadangi mokslas privalomas yra iki 16 m. todėl sulaukę tokio amžiaus moksleiviai toliau nebesimoko ir pradeda uždarbiauti.

2. Prioritetinė problema. Mirtingumas nuo išorinių priežasčių

Mirtingumas nuo išorinių priežasčių – tai nelaimingi atsitikimai (automobilio avarijos, kritimai, sužalojimai dėl darbo ir pan.), savižudybės (psichinės sveikatos sutrikimai, depresija, socialinės problemos), žmogaus sukeltos traumos ir smurtas (žmogžudystės, fizinis smurtas), apsinuodijimai (perdozavimas narkotikų ar alkoholio apsinuodijimas). Lietuva, kaip ir daugelis kitų šalių, turi specifinius išorinių priežasčių mirtingumo rodiklius. Pagal Lietuvos statistikos departamento duomenis, mirtingumas nuo išorinių priežasčių Lietuvoje, ypač savižudybių ir nelaimingų atsitikimų, yra aukštas ir išlieka viena iš didžiausių problemų.

Šalies kontekste Telšių rajonas, kaip ir didesnė dalis Lietuvos savivaldybių, pagal mirtingumą nuo išorinių mirties priežasčių yra raudonojoje zonoje, tai reiškia, kad atsižvelgiant į administracinių teritorijų situaciją, Telšių rajono mirtingumo nuo išorinių mirties priežasčių rodiklis patenka į aukštesnio mirtingumo intervalą (5 pav.).

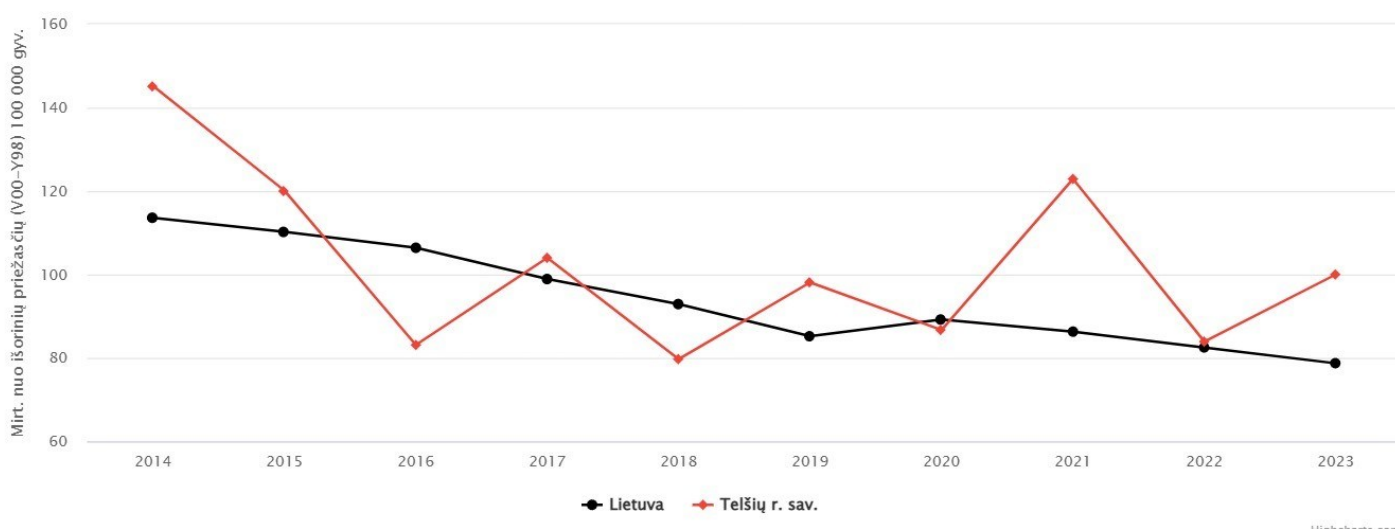
Mirt. nuo išorinių priežasčių (V00–Y98) 100 000 gyv. Metai: 2023 Gini: 0.17

Savivaldybė	Absolutus sk.	Reikšmė	Apatinis PI	Viršutinis PI
Telšių r. sav.	39	100,0	71,1	136,7

5 pav. Mirtingumo nuo išorinių mirties priežasčių žemėlapis, 2023 m. (atv./100 000 gyv.)

2023 m. mirtingumas dėl išorinių mirties priežasčių, lyginant su ankstesniais metais, padidėjo (6 pav.).

6 pav. Išorinių mirties priežasčių dinamika 2014–2023 m. Telšių rajone ir Lietuvoje (atv./100 000 gyv.)

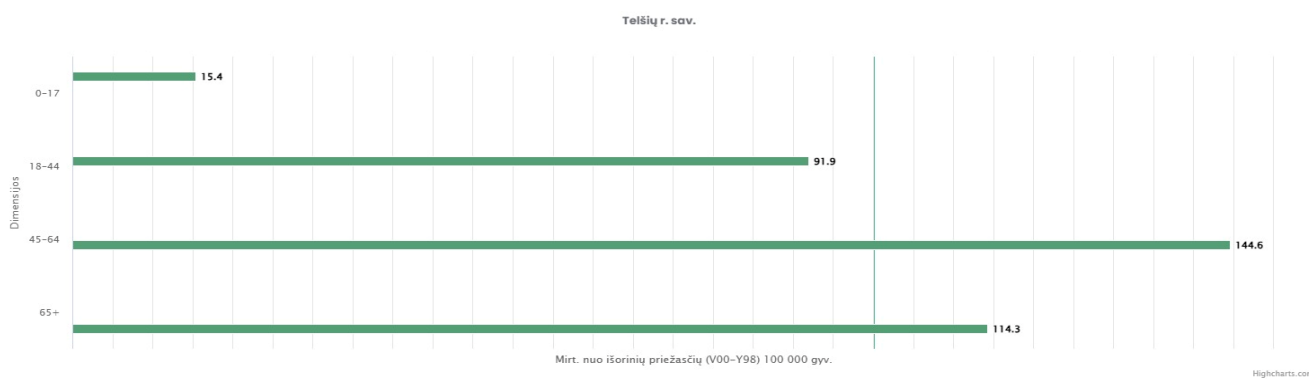
Analizuojant išorines mirties priežastis pagal lytį, pastebėta, kad dėl šių mirties priežasčių vyrų mirė daugiau nei moterų: daugiausiai vyrų mirčių buvo nuo tyčinio susižalojimo (savižudybės) (8 mirties atvejai) ir nuo kitų išorinių mirties priežasčių (8 mirties atvejai) (1 lentelė).

Mirties priežastis	Lytis	
	Vyrai	Moterys

Įvykis, kai ketinimas nepatikslintas	1	0
Kitos išorinės mirties priežastys	8	1
Transporto įvykiai	4	0
Nukritimai	3	2
Paskendimai	4	0
Atsitiktinis apsinuodijimas kenksmingomis medžiagomis	3	1
Tyčinis susižalojimas (savižudybės)	8	3
Pasikėsinimai nužudyti	1	1

1 lentelė. Mirtingumas nuo išorinių mirties priežasčių pagal lytį, 2023 m. (abs. sk.)

Daugiausiai mirusiųjų nuo išorinių mirties priežasčių buvo 45-65 m. amžiaus grupėje (17 atvejų) ir 65+ ir vyresnio amžiaus grupėje (13 atvejų) (7 pav.).

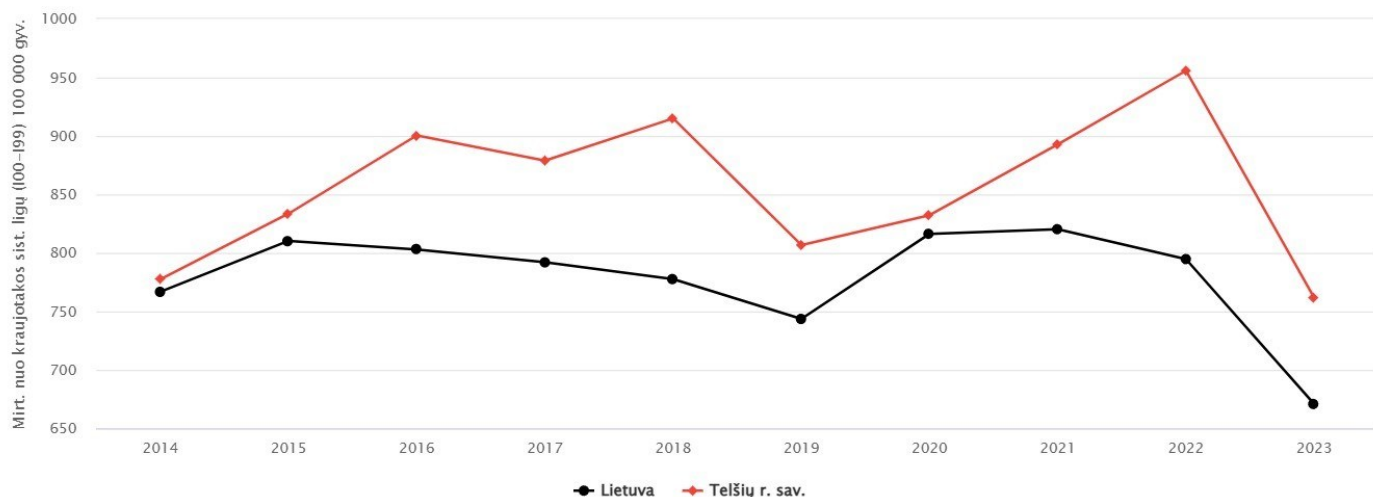

7. pav. Mirtingumas nuo išorinių priežasčių (V00-Y98) 100 000 gyv. pagal amžiaus grupes Telšių rajone 2023 m.

3. Prioritetinė problema. Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų

Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų – tai mirties atvejai, susiję su ligomis, kurios pažeidžia širdies ir kraujagyslių sistemą. Kraujotakos sistemos ligos (pagal Tarptautinę ligų klasifikaciją – I00–I99) apima daugybę susirgimų, tokių kaip: koronarinė širdies liga (pvz., širdies infarktas, angina), insultai, širdies nepakankamumas, aterosklerozė (kraujo spaudimo ir kraujagyslių pažeidimai), hipertenzija (aukštas kraujospūdis), kitos širdies ir kraujagyslių ligos.

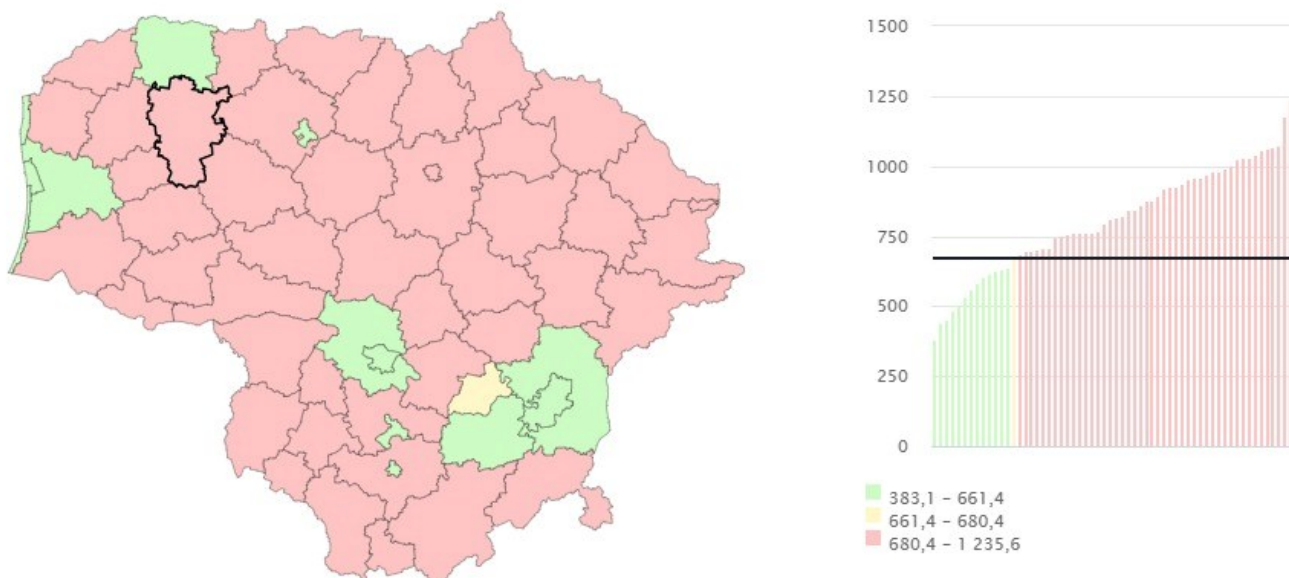
Lietuva ilgą laiką buvo viena iš šalių, kur mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų buvo ypač aukštas, tačiau pastaraisiais metais pastebima tam tikra tendencija mažėti, nors rodikliai vis dar išlieka aukšti lyginant su kitomis Europos šalimis.

8 pav. Mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų dinamika 2014–2023 m. Telšių rajone ir Lietuvoje (atv./100 000 gyv.)

Mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklį Telšių rajone lyginant su atskiromis šalies savivaldybėmis pastebima, kad daugelyje savivaldybių mirtingumas taip pat yra aukštas ir tik 12 savivaldybių mirtingumas yra žemesnis nei Lietuvos vidurkis (9 pav.).

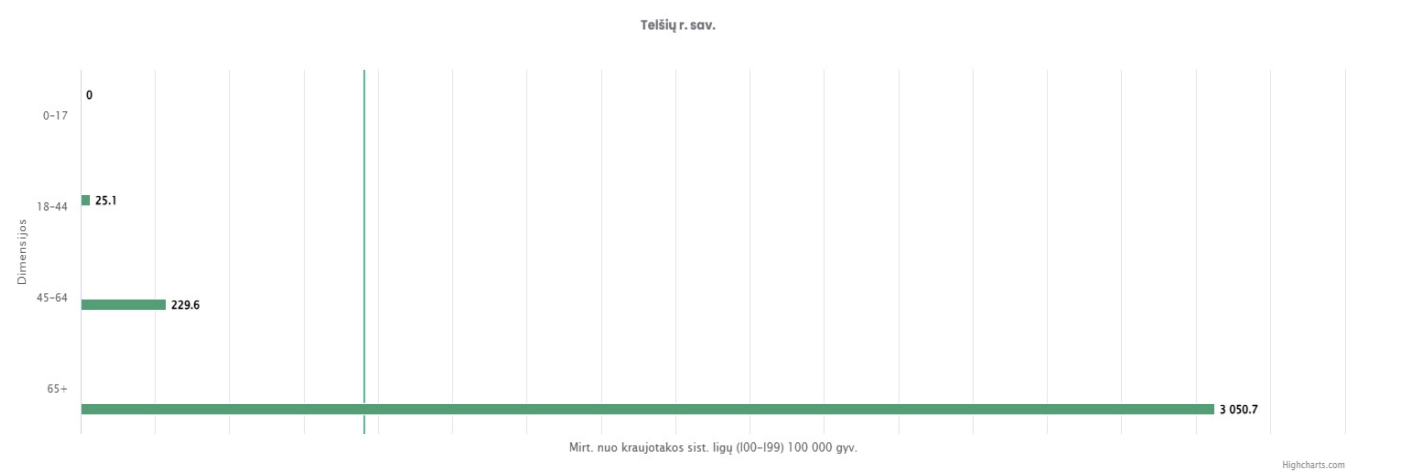
Mirt. nuo kraujotakos sist. ligų (100–199) 100 000 gyv. Metai: 2023 Gini: 0.14

Savivaldybė	Absoliutus sk.	Reikšmė	Apatinis PI	Viršutinis PI
Telšių r. sav.	297	761,7	677,5	853,4

9 pav. Mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų žemėlapis, 2023 m. (atv./100 000 gyv.)

Nagrinėjant mirtingumą pagal amžiaus grupes (10 pav.) išryškėjo viena amžiaus grupė, t. y. vyresni nei 65 m. amžiaus asmenys, kurių mirtingumas (lyginant su kitomis amžiaus grupėmis) siekė net 89,9 proc. Taigi, 2023 m. iš 297 mirusių asmenų 267 sudarė 65+ amžiaus asmenys t. y. 3050,7/100 000 gyv.

10 pav. Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų pagal amžiaus grupes 100 000 gyv. 2023 m.

Nuo kraujotakos sistemos ligų pagal lytį miršta daugiau moterų (absoliutus sk.175), nei vyrų (absoliutus sk. 122). Detalizavus kraujotakos sistemos ligų grupę pagal diagnozes paaiškėjo, kad mirusiųjų daugiausiai buvo nuo išeminės širdies ligos, kuri sudarė net 69,36 proc. nuo pateiktų diagnozių (2 lentelė).

Mirties priežastis	Lytis	
	Vyrai	Moterys
Hipertenzinės ligos	9	24
Išeminės širdies ligos	84	122
Cerebrovaskulinės ligos	21	23
Kitos kraujotakos sistemos ligos	8	6

2 lentelė. Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų pagal lytį, 2023 m. (abs. sk.)

IŠVADOS

1. Eilę metų stebint vaikų, nesimokančių mokyklose rodiklį Telšių rajono savivaldybėje, jis išlieka panašus, tačiau yra ženkliai aukštesnis nei šalies. Pagrindinė nelankymo priežastis – išvykimas iš šalies. Pagal šį rodiklį Telšių rajono savivaldybė patenka tarp 12 savivaldybių, kurių rodikliai atspindi prasčiausią šalies situaciją.
2. Telšių rajono savivaldybėje daugėjo mirčių atvejų dėl išorinių priežasčių, didžiąją dalį jų sudarė savižudybės. Nemažėjant savižudybių ir vyraujant aukštam bandymų žudytis skaičiui, savižudybės išlieka aktuali problema.
3. Mirtingumo nuo kraujotakos sistemos ligų rodiklis 2023 metais Telšių rajono savivaldybėje siekė 761,7/100 000 gyv., tuo tarp Lietuvoje – 670,8/100 000 gyv. Telšių rajone nuo šios ligos priežastis mirė 297 asmenys. Nuo kraujotakos sistemos ligų Telšių rajone daugiausiai mirė moterų – 175. 2023 m. iš 297 mirusių asmenų 267 sudarė 65+ amžiaus asmenys. Išanalizavus kraujotakos sistemos ligų grupę pagal diagnozes, daugiausia mirusiesiems buvo diagnozuota išeminė širdies liga, kuri sudarė net 69,36 proc. nuo pateiktų diagnozių.

REKOMENDACIJOS

Politikams

1. Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksleivių:

- Atsakingoms institucijoms bendradarbiauti su socialiniais darbuotojais mokyklose, aiškinantis dėl kokių priežasčių vaikai nelanko mokyklos.
- Didinti mokyklinio amžiaus vaikų užimtumą. Skatinti dalyvauti užklasinėje veikloje. Stiprinti mokyklos lankomumo kontrolę;
- Bendradarbiauti su visomis Telšių rajono savivaldybės mokyklų bendruomenėmis, vaikų tėvais (globėjais, rūpintojais), socialiniais pedagogais ir kurti vaikams palankią mokyklos aplinką bei dienos centrus.

2. Mirtingumas nuo išorinių priežasčių:

- **Infrastruktūros gerinimas:** Skirti lėšas gerinti kelių kokybę, įrengti saugias pėsčiųjų ir dviračių takus, gerinti apšvietimą, žymėjimą ir kelio ženklus • Parengti prevencinių programų vykdymo algoritmus.
- **Edukacija ir informacija:** Inicijuoti viešąsias kampanijas, skirtas kelių saugumo tema, pabrėžiant atsakingą elgesį kelyje.
- **Darbdavių atsakomybės užtikrinimas:** Griežtinti atsakomybę darbdaviams, kurie nesilaiko darbo saugos taisyklių, ir skatinti juos investuoti į darbuotojų apsaugą.
- **Psichinės sveikatos paslaugų prieinamumas:** Skatinti psichinės sveikatos paslaugų prieinamumą tiek miestų, tiek regionų vietovėse, siekiant sumažinti savižudybių ir kitų su psichine sveikata susijusių išorinių mirčių skaičių.
- **Mokymų ir pagalbos iniciatyvos:** Kurti programas, kurios skatintų atvirą diskusiją apie psichinę sveikatą, ir padėtų žmonėms, kuriems reikia pagalbos, lengviau ją pasiekti.
- **Investicijos į prevenciją:** Skirti pakankamą biudžetą prevencinėms programoms ir jų įgyvendinimui. Tai apima ir švietimą, ir infrastruktūros gerinimą, ir visuomenės sveikatos projektus.
- **Socialinių ir psichologinių paslaugų prieinamumas:** Plėtoti paslaugas, kurios padeda žmonėms susidoroti su gyvenimo stresu, psichologinėmis problemomis, nepalankiais socialiniais ir ekonominiais veiksniais.

3. Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų:

- Parengti priemones aukštam kvietimų lygiui užtikrinti (pvz., asmeninius kvietimus sms žinutėmis / skambučiais / laiškais elektroniniu paštu).
- Užtikrinti tinkamą materialinę bazę prevencinėms programoms vykdyti.
- Motyvuoti šeimos gydytojus skatinti rizikos grupes dalyvauti prevencinėse programose.

- Vykdyti nuolatinę rezultatų stebėseną. Siekti, kad iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo lėšų finansuojamų prevencinių programų įvykdymas viršytų šalies vidurkį.

Specialistams

1. Mokyklinio amžiaus vaikų, nesimokančių mokyklose, skaičius 1 000 moksleivių:

- Mokymo įstaigose užtikrinti profesionalią pedagoginę, socialinę psichologinę pagalbą; įgyvendinti savivaldybėje.
- Ankstyvosios intervencijos programą, skirtą nereguliariai psichoaktyviasias medžiagas vartojantiems ar jomis eksperimentuojantiems jaunuoliams.

2. Mirtingumas nuo išorinių priežasčių:

- Vykdyti mokymus bendruomenei, kaip atpažinti nerimo, depresijos, priklausomybių, ketinimo žudyti, smurto ar patiriamų patyčių požymius.
- Vykdyti mokymus apie pirmąją pagalbą ir evakuacijos procedūras. Tai gali padėti išgelbėti gyvybes nelaimės atveju, pvz., gaisrų, potvynių ar kitų stichinių nelaimių metu.
- Mokyti ir šviesti visuomenę, kaip saugiai elgtis prie vandens.

3. Mirtingumas nuo kraujotakos sistemos ligų:

- Informuoti ir šviesti visuomenę ligų prevencijos klausimais (lankstinukai, pranešimai spaudai, leidiniai, vaizdo ir garso siužetai, metodinės priemonės ir kt.). Ypatingai užtikrinti informacijos sklaidą rizikos grupėse.
- Stiprinti bendradarbiavimą tarp ASPĮ ir Telšių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro vykdant prevencines programas.
- Mokyti ir skatinti gyventojus rinktis fiziškai aktyvų gyvenimą, sveikesnę mitybą, atsisakyti organizmą žalojančių veiksmų.
- Skatinti gyventojus aktyviai dalyvauti Telšių rajono savivaldybės visuomenės sveikatos biuro, bendruomenių, bendrojo ugdymo, neformaliojo gydymo įstaigų, švietimo ir sporto įstaigų organizuojamose įvairiuose sveikatinimo veiklos renginiuose, tęsti fizinio aktyvumo populiarinimą bei mokymus, įtraukti kuo daugiau įvairaus amžiaus žmonių įstaigoms.